

»Avtor: kdo ali kaj piše literaturo?«

Vanesa Mataj

Sodobna literarna teorija raziskuje vlogo avtorja v ustvarjanju literarnega besedila kakor tudi v ustvarjanju (literarne) kulture. Reprerentacije avtorja odgovarjajo na vprašanje njegove vloge na mnoge različne načine, odvisno od zgodovinske kulture in dojemanja literature. Ta situacija, ki se nadaljuje v sodobni literarni teoriji, se seveda razlikuje od modernih pogledov na literaturo, t. j. pogledov, ki so se oblikovali od renesanse naprej.

Sodobna literarna teorija je začela prevpraševati vlogo avtorja v ustvarjanju literature v času, ko se je zastavilo vprašanje o vlogi jezika v vzpostavljanju subjekta. Obdobje modernosti je termin (literarni) avtor dojemalo v nedvoumno jasnem pomenu: ker je moderna tradicija obravnavala človeka kot ustvarjalni subjekt s sposobnostjo iznajti ali odkriti nove objekte, je iznašla tudi besedo avtor v smislu posameznika, ki ustvarja literarno (ali metaliterarno) besedilo. To individualno literarno umetniško delo se je razumelo kot neponovljiva (izvirna) sinteza forme in vsebine, v kateri bralec prepozna (odkriva) pomene in smisel, kakor jih je ustvarila avtorjeva volja, namen in večina.

Moderni koncept avtorja je v sodobnosti doživel nekaj temeljnih sprememb zlasti od šestdesetih let 20. stoletja naprej; te spremembe so povzročili t. i. obrat k zgodovini, obrat h kulturi in – morda najvažnejši za vprašanje literarne ustvarjalnosti – obrat k jeziku. V humanistiki so (pogosto interdisciplinarno) sooblikovali tudi nove discipline ali nove teorije (spremembe izpostavijo npr. epistemologijo, kulturne študije, antropologijo kulture, ženske študije, študije spola, postkolonialne študije in (prenovljeno) kulturno zgodovino).

Odgovor na vprašanje »kdo ali kaj piše literaturo?« se je tako razcepil v dve smeri.

Prvič, izhodiščna predpostavka, da realnost vzpostavlja jezik (kot konvencija, ne individualna invencija), se je zjedrila v idejo Jezika, ki piše / govori literarni tekst in določa njegovo recepcijo. Tako se je avtor kot ustvarjalni subjekt literarnega umetniškega dela nadomestil s konceptom intertekstualnosti oziroma z dialoškimi razmerji.

Drugič, izpostavljanje intertekstualnosti, predpostavke o »smrti avtorja« in »vstajenju« teksta in bralca so pod vprašaj postavile poleg avtorja tudi avtorjevo avtoriteto v literarni in kulturni tradiciji (reprezentirani kot literarni ali kulturni kanon) ter v (kulturni) politiki. Avtorjeva politična avtoriteta je bila še zlasti očitna v literaturah, ki so rabile namenom nacionalnih ideologij ali političnih totalitarizmov. Oba ideološka pritiska sta

značilna izkušnja literatur in njihovih avtorjev v Evropi, nekdanji Sovjetski zvezi, itn.

Avtor se je dojemal kot konstitutivni dejavnik kulturnih tradicij, pogosto kot sredstvo, s katerim so lahko različne politične skupine legitimirale svojo oblast. Literarni tekst, ki nastopa v pragmatični (kulturno-)politični vlogi, potrebuje in zahteva interpreteta. Tudi če je avtor »mrtev«, lahko avtorja kot ustvarjalni subjekt nadomesti kulturno-politični interpret besedila. Interpret, ki nadomešča literarnega avtorja, združuje obe vloge: vlogo avtoritete in vlogo inventivnega avtorja (inventivno interpretira literarno besedilo v določenem kulturnem kontekstu).

S tem pa je interpretova praksa lahko tudi emancipacijsko dejanje. Emancipacijsko za različne družbene skupine, ki se prepoznajo kot zatirane in za poudarjanje svoje vrednosti uporabijo ustrezno interpretirano literarno besedilo; in emancipacijsko dejanje za avtonomijo literature. »Vstajenje« avtorja (A. Nehamas) ali avtorjeve vloge – tudi če se ta nanaša na interpreta – je lahko tudi način, ki vzpostavlja / ohranja avtonomijo, literarnost, literarnega diskurza.

Ta vprašanja so se oblikovala v naslednje tematske sklope:

1) Avtor kot individualni ustvarjalec in avtor v razmerju s kulturo: vloga avtorja v zgodovinskih invencijah tradicije, avtor kot diskurzivni konstrukt v vzpostavljanju socialno-političnih identitet, avtor v proizvodnih mehanizmih kulture. Te teme sta obravnavala Andrej Blatnik in Jüri Talvet.

2) Osebna izkušnja literarnega ustvarjalca, avtor kot subjekt literarnosti in literarnega dela, koncepti avtorja v 20. stoletju: virtualni avtor v novih medijih in medbesedilnosti. To temo so obravnavali Mojca Kumerdej, Boris A. Novak in Florian Hartling.

3) Antična Grčija in vprašanje »kdo ali kaj ustvarja literarni tekst« (ali: literarno umetniško delo); renesansa in iznajdba avtorja v moderni zahodni literarni teoriji; avtorska performativnost in avtobiografija v 20. stoletju. To temo so obravnavali Jera Marušič, Marijan Dovič in Gašper Troha.

4) Avtor med jazom in drugostjo, avtobiografijo in heterobiografijo, avtorska integriteta in avtoriteta od lirike prek romanopisja do postkolonialnih študij. To temo so obravnavali Lucia Boldrini, Jonathan L. Hart, Varja Balžalorsky in Julia A. Sozina. Sledi te spremenjene konceptualizacije avtorja v polju literarnega vpliva je opisala Lučka Urbanija.